

Universal Declaration of Human Rights - Altai, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

Кижинин тап-эриктеринин Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдын январ айынын 10-чы күнинде жараткан

Жартамал

Кижилик билезинин ончо турчыларынын жарамыкту, какшы янын, онойдо ок тен-тай ла туура салбас тап-эриктерин аяруга алганы омордын жайымынын, ак-чегинин ле текшилей амыр-энчүннн тззггзи болот; кижинин тап-эригин керекке албай, кыйа крггнн шок-табаруларга экелгенин аяруга алып, онон улам кижиликтин агару күүн-табын ачындырат. Улуста ачык сстин жайымы болотон ло једикпес-тутактан ла коркорманан жайым жадынјүрүмди тззггнн улустын ичкери јүткимели деп јарлалган; кижинин тапэриги јасактын јангыла кыйалтазы јогынан корулалары аяруга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кжи кмө базышка удур туруп чыгарынын эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы најылык колбулардын өзүмин јмөјорин аяруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардын калыктары бойынын Уставында кижинин тс тап-эригине бүдүмјизин јмөјгннн аяруга алып, үзеери кажы ла кижинин кижилик күүндү байлыгын ла эр ле эпши кижинин тен-тай тап-эриктү болорын аяруга алып, жайым айалгада социальный ичкери өзүмди ле жадын-јүрүмннн айалгазын ондолторын јмөјор деп шүүлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардын Организациязыла өмө-јөмө иштеери деп молјонгоннн аяруга алып, јөмөлтөболуш ажыра текши тоомыга ла кижинин тап-эриктерин ле тс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктердин ле жайымнын текши учурын ондоорын аяруга алганы, бу молуны јүрүмде толо бүдүреринде сүрекеј јаан учурлу болгоннн база аяруга алып, Генеральный Ассамблея кижинин тапэриктеринин чындык Текши Декларациязын јүрүмге кийдиретен каруулу иш деп јарлап јат. Каруулу ишти бүдүрерге текши калыктар, ороондор јилбиркеп јүткиир учурлу. Кажы ла кжи, онойдо ок обществонын кажы ла органы чындык, јүрүмдик Декларацияны аяруга алып, үредүннн ле билгирдин шылтузында бу тап-эриктерди ле жайымды тоорына, јеткилдеерине болужып-јөмөјорине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту једимге једер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынын турчы-ороондорыннн калыктары ортодо, онойдо ок омордын јурисдикциязындагы јерлердеги јуртап јаткан калыктары ортодо текшилей тооп, јүрүмде кийдирерин јеткилдеер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-јарыкка жайым ла тен-тай тап-эриктү туулат. Омор санаукаалу ла чек күүн-тапту болуп бүткен ле бой-бойын карындаш кирези кррр лө јүрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кжиде чындык Декларацияла јарадылган ончо тап-эриктер ле жайым болор учурлу. Мында угы, бүдүминнн өни, бүдүми, тили, јандаган јангы, политикалык эмезе өскө кррүми, угы-тззи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де ангылаш-ылгамал јок болор учурлу.

Ого үзеери кижинин јуртап јаткан јеринен камааны јогынан политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де ангыланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижинин јаткан јери кемнен де камаанду, кемнин де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойынын (јеринде) суверенитединде кандый бир тудулу да болгонннн камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кжи жадын-јүрүмге, жайымга ла танынан бойына тийерге јарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де жалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; жалчыларды садарынын эмезе жалчыланарынын, базынарынын ончо бүүдүми жарадылбай жат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурын, тоомжызын тўжўрип турган кижжи кўўни жок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижжи, кайда да жүрзе, онын правосубъектозын тоорына тап-эриктў.

7-чи тизим

Ончо улус жасактын алдында теп-тен, кандый ла ылгаш жогынан жасактын тен-тай корулына тап-эриктў. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтан тен-тай корулга тап-эриктў. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектериштен база тап-эриктў.

8-чи тизим

Кажы ла кижжи ого Конституцияла эмезе жасакла берилген тўс тап-эриктери бузулган тужында ийделў, тоомжылу эл жаргыларда тап-эриктерин жедимдў орныктырарга тап-эриктў.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олжолоорго, тударга эмезе сўрерге жарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижжи онын тап-эриктерин ле молжуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын тўзўгўзин чокымдаарга толо тен-тайга тайанып, онын кереги ачык-жарык айалгада кўрўлзин ле жаргы ак-чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктў.

11-чи тизим

1. Кажы ла кижжи шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы жок деп ачык жаргыда жасактын ээжизиле жарталбаганча, ол ойдин туркунына коруланарына керектў ончо аргаларла жеткилделер деп тап-эриктў.

2. Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп жаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный жасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген ойдў, болгодый кезедўге кўрў, кату кезедў эдилбес.

12-чи тизим

Онын тангынан ла билелик жүрўмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онын айыл-журтына, корреспонденциязынын жажыдына эмезе онын ады-жолына, жүрўмине тууразынан кирижер учуры жок. Кажы ла кижжи ондый табарудан, кирижеринен коруланар жасакка тап-эриктў.

13-чи тизим

1. Кажы ла кижжи кажы ла ороон кеминде жайым жүрер ле журтап жадарга жерди талдап алар аргалу.

2. Кажы ла кижжи кандый ла орооннон жүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктў.

14-чи тизим

1. Кажы ла кижы истежүден улам өскө ороондо коруланар жерди бедиреер ле коруланар жерле тузаланар аргалу.
2. Бу тап-эрикле кандый истежү тужында тузаланарга жарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла эжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

1. Кажы ла кижы гражданство алар тап-эриктү.
2. Кандый да кижининг гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала- көнчө айрыырга жарабас.

16-чы тизим

1. Эр кемине жеткен эр ле эпши улус угы-төзиненг эмезе жандаган жанынан камааны жогынан айыл-журт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылжуртты төзөөр, журтаар ла айрылыжар тужында тен-тай тап-эрикле тузаланат.
2. Айыл-журт төзөп жаткан эки яны экүлези жайым ла эптү-жөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.
3. Биле общественнын төзи, төзөгөзи, ол общественнын ла государствонунг жанынан корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

1. Кажы ла кижы алкы-жөөжө тангынан ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.
2. Кемнин де алкы-жөөжөзин тууразынан келип айрыырга жарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижы жайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай жанына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынын кудай жанын эмезе көрүмин солыыры кирет, бойынын жанын жайым жандаары эмезе көрүмин тангынан бойы, эмезе өскө улусла кожо жандаары база кирет. Кудайлык чүм-жан жанжыгуларды өткүреринде тапэриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижы бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тапэриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынын көрүминен жайым тудунар ла государствонунг гран-кыйузынан камааны жогынан жетирүлерди ле көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

1. Кажы ла кижы амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.
2. Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

1. Кажы ла кижы ороонды башкаларында чике эмезе жайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижы бойынын ороонында госслужбага тен-тай кирер тапэриктү.
3. Башкарунын жанынын төзөгөзінде эл-жоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап анылу ойдин бажында өдүп турган ак-чек талдаштарда көрүлөр учурлу. Ол талдаштар текши ле тен-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Жажытту үнберишле эмезе жайым үнберишти жеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижии общественнын турчызы, айдарда, ол социальный жеткилдешке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

1. Кажы ла кижии ишке, ишти жайым талдаарына, иште ак-чек ле жарамыкту айалгага, иштеер жери жок айалгадан корулалар тап-эриктү.
2. Кажы ла кижии кандый да кыйыкташ жогунан тен-тай иш учун тен-тай ишжаду болор тап-эриктү.
3. Кажы ла кижии жолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү жадын-жүрүмге ле билезине жарамыкту жадынды жеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилдешле үзеери жеткилделер.
4. Кажы ла кижии профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынын жилбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижии амыраарга ла бош өйгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлип турган жанжыккан амыралга (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

1. Кажы ла кижии жүрүмдик кеми бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-журты, медициналык жеткидежи, керектү соцеткилдеш су-кадыкты, жадын-жүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-жобол болзо, кенек артса, жагыскан артса, карыыр жажы жетсе эмезе онын бойынан камааны жок күч айалга боло берзе, кажы ла кижии тап-эриктү.
2. Энелик ле оогош балдар аңылу болушта ла кичеemelге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тен-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-чы тизим

1. Кажы ла кижии үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзине болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы жогунан болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижинин аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.
2. Үредүлик кижинин ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижинин тап-эриктөрине ле жайымынын төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомжыга, нажылыкка, текши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жандаган жандары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмөөр. Амыр-энчүни жөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин өткүрип турган ижин жөмөөр учурлу.
3. Ада-энелер оогош балдарына үредүликтин бүдүмин талдаарында тап-эриктү.

27-чи тизим

1. Кажы ла кижии общественнын культурный жүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таньжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.
2. Кажы ла кижии онын көгүс байлыгын, ар-жөжөлик жилбүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштин авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда жарадылган тап-эриктер ле жайым бүткүлинче бүдөр аргалу.

29-чы тизим

1. Кажы ла кижии общественнын алдында молжу. Шак ла мында кижинин толо ло жайым ичкери өзүми болор аргалу.
2. Кажы ла кижии бойынын тап-эриктерин ле жайымын жүрүмде кийдирип тура, жасакла жарадылган тудуларды буспас учурлу. Өскө улустын тап-эриктерин, жайымын тооп, баалап, демократиялык общественнын текши некелтезин, ээжизин буспас учурлу.
3. Бу тап-эриктерди ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда жарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе танынан улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда жарадылган тап-эрикти ле жайымды жоголторго ууландырылган деп ондоорго жарабас.
